

DE

IVDAEORVM RELIQVHS PER COMPTATIONEM
DIVINAM, AD CONSTITVENDVM CVM RELIQVIS
TERRAE GENTIBVS POPVLVM DEI IN NOVO TE-
STAMENTO, A CETERA GENTE SEPARATIS, AD
ILLVSTRANDVM LOCVM AD *Rom.* IX, 27. 28.

EXERCITATIO,

QVA AD
ORATIONEM
RICHTERIANAE MEMORIAE

DICATAM
BENEVOLE AVDIENDAM
PER OFFICIOSE INVITAT
M. CHRISTIAN. FRID. IVNGERVS,
RECTOR.

FREYBERGAE,
TYPIS BARTHELIANIS.

Π i
716

21
418
38

MEMORIAM RICHARDI...
AD CONSTITUTIONEM...
A GREGORIO...
MAGISTRO...

EX ER CITATIO

ORATIONEM
RICHARDI...
MEMORIAE

DICATA
BENEVOLE AUDIENDAM
PROFICISSE INVITAT
M. CHRISTIAN. FRID. IVINGERS
RECTOR

FRIDERICUS
TITULUS...

Laudabilis profecto est illorum industria, qui verum librorum antiquorum sensum multis in locis subobscurum illustrare conantur. Inprimis ea cura debetur libris, quae sanctae nostrae religionis praecepta complectuntur, et doctrinam ad salutem nostram terrestrem pariter et aeternam necessariam nobis exhibent. Quocirca omnem operam adhibere par est, ut in iis omnia plana atque intellectu facilia reddantur. Quomodo enim liber obscurus, et vocibus ambignis refertus normae nomine dignus haberi potest? Proinde viti sacrarum litterarum periti recte nihil iustius, nihil antiquius sibi esse putarunt, quam ut locos scriptorum sacrorum difficilioresexplicarent, obscurioribus lucem adfunderent, ambignis certum indubitatumque sensum conciliarent. Nec irrita huc usque fuit illorum opera, siquidem praesertim, ex quo doctrina religionis christianae in puritatem pristinam restituta est, infinitus locorum difficultium numerus omni ambiguitate ita est liberatus, ut vera illorum sententia nemini amplius dubia sit.

Interim quanquam interpretes certatim operam dederunt, ut plana omnia atque intellectu facilia essent, supersunt tamen etiam nunc permulta, ubi post vindemiam racemari licet. Praecipue D. Pauli scripta, in quibus secundum D. Petri effatum, quaedam intellectu difficilissima sunt, quae indocti et in veritate minus corroborati ad suam ipsorum perniciem male detorquent, varia in se continent, quae diligentius excuti, et plenius explicari merentur. His mea quidem sententia haud inique adnumerantur illa verba, quae ad *Rom IX, 27. 28.* reperuntur, et ita fluunt: *Ἡπαίσις δὲ κράζει ὑπὲρ τῆς Ἰσραήλ. Ἐὰν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται· λόγον γὰρ συντελῶν, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.* Verba commatis vigesimi septimi patum obscuritatis in se habere videntur. Quae vero versu octavo et vigesimo sequuntur, obscura esse nemo temere inficias ibit. Interpretatio autem B. Lutheri est eiusmodi, ut cum verbis, quae praecedunt et sequuntur, plane non cohaereat; *Denn es wird ein Verderben und Steuern geschehen zur Gerechtigkeit, und der Herr wird dasselbige Steuern thun auf Erden.* Ego quidem, quid haec verba significent, me nescire, ingenue fateor.

Non desunt, qui huic versioni patrocinantur, et ea de causa nihil omitunt, quod ad eam explicandam et defendendam aliquid conferre potest. Praesertim in *Synopsi Bibliothecae Exegeticae in N. T. Starkiana* ita res explicatur, ut auctor a verbis Lutheri vernaculis invitum se recedere palam prae se ferat. Nempe summa eius explicationis eo redit, ut dicat, Deum aeterno quodam et irrevocabili decreto constituisse, ut propter incredulitatem maximae gentis Iudaicae pars pereat, et eius terra devastetur. Eadem fere est tantum

non omnium, qui de his verbis quaedam in commentationibus super epistolam ad Romanos attulerunt, interpretatio. Omnes de vastatione aut consumptione Iudaicae gentis terraeque loquuntur, et magis verba Lutheri vernacula, quam graeca sacri scriptoris explicant. Et quoniam, Lutherum nostrum in sua interpretatione humani quid passum esse, confiteri noluit, inde fit, ut et verba Esaiæ Hebraica, ex quibus Pauli locus desumptus est, de vastatione aut defolatione intelligere non vereantur. Extant autem verba a Paulo citata *Ej. X, 22, 23.* et ita leguntur:

כי אם יהיה עמך ישראל כהול הים שאר ישוב בו כליון הרוע שטף צדקה: כי כלה ונחרצה
ארצי והנה צפונת עשה בקרב כל הארץ:

Ex mente illorum, qui Esaiæ locum de vastatione terrae et interitu gentis Iudaicae agere putant, verba כליון הרוע שטף צדקה, *consummatio decisa effundens iustitiam*, quae per Graeca λόγον συντελῶν καὶ συντέμναν ἐν δικαιοσύνη redduntur, *consumptionem, s. perniciem iudicio severo s. decisa decretam* denotant. Haec est illa explicatio, quam in *Lexico Graeco-Latino in N. T. Schöttigiano* a Cel. KREBSIO aucto invenies. Quo auctore, sensus verborum Pauli est: „Pernicies populo Israëlitico certissime est decreta.” Et iterum ad verba כלה ונחרצה, sensus, inquit, est, Deus consummationem et vastationem faciet in terra.” Qui si verus illorum sensus est, tum vero verba Prophetica a Paulo citata ita, ut Lutherus interpretatus est, de interitu populi Israëlitici, aut saltem maximae illius partis intelligi debent. In eandem sententiam Cl. BENGELIVS in *Gnomone N. T.* p. 675. ad hunc locum scribit: „Dolimus λόγον de Israële συντελεῖ, (ut sit כלה) ad poenam fixam, itemque „λόγον συντέμνει, (ut כלה quidem כלה sit) ad terminum poenae.” A qua nequiquam recedit Cl. RAMBACHIVS in *Expos. verb. Esaiæ*: „Consumptio enim, v. 23. inquit, magnae multitudinis improborum est *secta*, id est, „divino iudicio irrenocabiliter definita, ut רוע significat *secare*, item *secare litem*, s. sententiam definitivam pronunciare. cf. *I Reg XX, 40. Exundans in iustitia*, id est, in quo iudicio consumptionis erit clarissima et exuberans significatio divinae iustitiae et feneritatis. v. 23. sensus est, Deum in eo esse, ut „exsequatur iudicium inter Iudaeos et Ephraimitas triste et fenerum, secundum „sententiam a se praecise atque peremptorie definitam. Implementum *inchoatum* est tempore Hiskiae, quo Deus per regem Assyriae magnum impiorum „numerum interire passus est. Implementum *propius* est in exilio Babilonico, „et *completum* est tempore Messiae. Tunc enim numerus Iudaeorum erat „maximus juxta 5 *Mof. XXX, 5. Jer. III, 16.* Nihilotescius maximam partem „immensae illius multitudinis Messiam reiecuram, et sic perituram esse, paucissimos vero eum recepturos Propheta dicit, quemadmodum Paulus ad *Rom. IX, 27, 28.* docet, et ad hunc locum prouocat.” Quemadmodum RAMBACHIVS

BACHIVS verba Esaiæ de interitu vel exitu populi Israëlitiæ satis verbose et confidenter explicat, ita quoque verba Pauli interitum et exitum maximæ partis Iudæorum eorumque terræ indicare ipsi videntur, quod in eius *Expositione Epistolæ ad Romanos* videre licet. Plures utriusque loci interpretes citare merito vereor, ne lectoribus fastidio sim. Ceterum iam citati omnes, quos quidem alios horum locorum commentatores diligenter consuluisse haud absumile vero est, vocabula כלה et כלין de *consumptione* siue exitu intelligunt, et secundum hanc sententiam Esaiæ pariter et Pauli verba exponunt.

Equidem doctrinam de Iudæorum, fidem venienti Messia abrogantium, æterna damnatione pariter, et terræ eorum vastatione, tanquam iusta incredulitatis poena ex his locis deduci posse, in vniuersum non nego. Interim si propriam verborum vim paullo diligentius excutimus, Esaiam pariter et Paulum perneciam Iudæorum, et vastationem regionis illorum directe in mente habuisse non existimo. Ex mea sententia verbis Paulinis æque ac Prophetici Esaiæ non nisi hoc continetur. In veteri Testamento Iudæorum gens, exclusis omnibus aliis gentibus, populi Dei nomine sola ornata fuit. Tempore vero Noui Testamenti nomen hoc non solis Iudæis manebit, siquidem tunc ingens hominum ex reliquis terræ gentibus multitudo, quæ nimirum Messiam vera et sincera fide agnoscit, populo Dei accensebitur. Iudæorum autem maxima pars, quæ Messiam non agnosceret, hoc nomine præclaro profus indignam se reddet, et deus, *perfectissimam severissimamque computationem instituens*, ita rem ordinabit, ut *deducto majori numero admodum exigua Iudæorum pars a reliqua gente separetur*, quæ quidem reliquiae salutis participes fient. Hanc esse veram Esaiæ Paulique mentem, ex sequentibus, nisi fallor, clarissime patebit.

Vocabula כלה et כלין proprio suo sensu non *consumptionem*, sed *consummationem* indicare, meo quidem iudicio recte adfirmat D. NEUBAVERVS in Notis ad RAMBACH in *Es.* p. 163. Vnde vir doctus Esaiæ verba sic explicat: „*Consummatio est facta*, i. e. hoc consilium plene et ἀποτέμωσ I. irrevocabiliter decretum est. Nam כלין denotat sæpe consummationem non operis, sed decreti. „Confirmatur hæc vocabuli vis ex *Gen. XVIII, 21. Exod. II, 1. 1 Sam. XX, 33.* pluribusque aliis Scripturæ Sacræ locis, imprimisque ex *Dan. IX, 27.* vbi כלה וכחריצה sic, ut in loco Esaiæ, coniuncta, non nisi decretum definitum determinatumque significare possunt. Eodem plane sensu locum Esaiæ in Vulgata, quam dicunt, versione redditum invenies. Ibi sic legimus: „Si enim fuerit populus tuus quasi arena in mari, reliquiae conuertentur ex eo. „*Consummatio abbreviata inundabit iniquitatem. Consummationem enim et abbreviationem Dominus deus exercituum faciet in medio omnis terræ.*

Quoniam autem propria vocum hebraicarum vis ne sic quidem ab omni ambiguitate, aut dubitatione exempta videtur, age, jam in subsidium vocemus versionem Alexandrinam, siue, uti vocant, LXX. Interpretum, ex qua D. Paulus

Esaiæ locum suae ad Romanos epistolae inseruit. Autor hujus versionis, quisquis ille sit, sine dubio vocum hebraicarum vim suis temporibus multo melius, quam nos hodiernis, intellexisse, et sic multo certius interpretatus esse videtur. In multis quidem locis eum hallucinatum esse, in quibusdam vero pro lubitu multa mutasse, et alia per incuriam librariorum, aut pravo forsitan consilio ab aliena manu corrupta et interpolata esse haud inviti fatemur. *) Eis tamen in locis, quibus sacri scriptores Novi Testamenti vtuntur, veram et justam verborum hebraicorum significationem nobis tradi non sine ratione existimamus. Ipse adeo Spiritus Sanctus, cujus ductu Novi Foederis scriptores verbis ex versione Alexandrina desumptis vtuntur, in ejusmodi locis huius versionis interpretationem testimonio suo videtur confirmare. **) Ergo in explicandis hebraici Codicis vocabulis paulo obscurioribus auxilio versionis Alexandrinae vti tanto minus veremur, quoniam praeter scripta Veteris Testamenti nulli libri hebraici extant, e quibus justus vocabulorum hujus linguae sensus peti potest.

Iam vero si verba Pauli hac ex versione desumpta paulo curatius consideramus, et eorum vim ex vsu linguae communi diducamus, aptissima sane erit, et commodissima interpretatio ex ratione computandi s. Arithmetica, et quidem ex ea praesertim illius parte, quae Subtractio dicitur, accersita. Quae quidem opinio facile unicuique probabitur, si singula verba attente perscrutatur. Nam vocabulo τῆ λόγος apud Graecos rationem s. computationem, *eine Rechnung*, denotari, nemo temere inficias ibit, cui Graecae linguae natura vel tantillum cognita est. Hanc vocabuli vim vt confirmemus, ad scriptores, quos vocant, profanos confugere non est necesse, siquidem in pluribus ipsorum librorum sacrorum locis λόγος rationem significat. Sic in Ev. *Matth.* XVIII, 23. Christus regnum coelorum cum rege comparat, qui voluit cum seruis suis λόγον συνᾶραι, rationem inire, *zusammen rechnen*. Porro *Luc.* XVI, 2, in alia quadam similitudine de dispensatore sermo est, qui ἀποδοῦναι τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας, rationem oeconomiae reddere cogebatur. Huc etiam pertinent verba Pauli ad. *Philipp.* IV, 15. Οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκονῶνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως; Nulla mecum ecclesia communicavit, in rationes dati et accepti; Quae verba vtrum recte per Hebraismum explicentur, alii viderint. Ego quidem ab eorum partibus stare non vereor, qui de tabulis, s. rationibus accepti et expensi, quales inter Romanos aequae ac Graecos vsu receptae erant, explicant. Hanc τῆ λόγος significationem cum ipse mecum reputo, et quam commode

cum

*) Consule de hac versione iudicia IO. SCHEFFERI in *Gymnas. Stryi* p. 15. PET. DAN. HVETII in L. de Interpret. p. 42. aliorumque, quos citant AVG. PFEIFFERVS in *Crit. S. C.* II. et HVMPHREY PRIDEAV in *Connex. V.* et N. T. T. II. p. 78. et nuperrime FISCHERI *Prolus. de Vers. Gr. Libb. V. T. Litter. Hebr. Magistris.*

**) cf. AVG. PFEIFFERI. *Crit. S. C.* II. Qv. 4.

eum loco Pauli haecenus tractato conveniat, considero, non possum non fateri, mihi minus probari aliam illius vocabuli significationem in *Lexico Schoetgenii-Krebsiano* his verbis propositam: „Ceterum λόγος h. l. notat causam forensam, „quam deus iuste pronunciat, et severe, rigideque exsequitur. „ Quorsum tam longe petita explicatio, si propior ad manum est? Nec ad stipulari possum BEN-
GELIO, qui λόγον rem auditam, adeoque dictam, nullo plane, nisi fallor, sensu esse dicit.

Quemadmodum autem τὸ συναΐρειν inter vocabula ad Arithmeticam perti-
nentia ab omnibus refertur, sic nihil impedit, quo minus verba συντελεῖν, et
συντέμενναι aequè commode ita explicentur, ut de ratione perficienda, et in angu-
stum contrahenda accipiantur. *Hesychio* τὸ συντελεῖν est πληρῆσαι, h. e. ut in
vernacula loquimur lingua, richtig machen. Et vocabulum συντέμενναι sub-
tractionem, s. deductionem de majori summa denotare, ex loco *Thucydidis* L. 8.
apparet, ubi verba τὴν μισθοφορὰν ζυέμεν extant, quae Scholiastes ἀντὶ τῆς εἰς
ὀλίγον συνέσειλε usurpata esse confirmat. Haec ergo quid aliud significant,
nisi, de pristino militum stipendio aliquid subtractum fuisse? Quod vero de-
ducta majori summa restat, id κατάλειμμα apud Arithmeticos dici posse, facile
mihi quilibet largietur. *Hesychius* per μέγος interpretatur.

Quae cum ita sint, loci nostri Paulini verba commodissime de computatione
intelligi, de consumptione vero, sive vastatione et pernicie vix accipi proprie
possunt. Haec opinio iam aliis haud inepta visa est, siquidem in *MATTH.
POLI Synops. Crit.* T. V. verbis Paulinis haec vis tribuitur, ut denotent, „deum
„fecisse, quod in rationibus putandis fieri solet, ubi post expuncta ea, quibus
„expensa acceptis aequantur, exigua aliqua summa restat, quae debeatur. „ Nec
est, quod putemus, hanc Graecorum Pauli, et Hebraicorum Esaiæ verborum
vim cum contextu, quem vocant, non convenire, quae quidem est opinio
RAMBACHII, in *Expof. Ep. Pauli ad Rom.* Nam primo hanc significatio-
nem reliquis verbis, quibus verba prophetae adlata circumdata sunt, nequiquam
repugnare, vniquisque mihi dabit, qui totum Esaiæ caput, cuius partem verba
explicata constituunt, sepulito omni praeiudicio attente legerit. In effato autem
Paulino Epistolae ad Romanos, si rem ex nostra sententia explices, omnia
aptissime cohaerere *IO. LOCKIVS* in Paraphrasi hujus Epistolae egregie
monstravit.

Paulus nimirum in vniuerso hoc capite nono Epistolae ad Romanos in eo
est, ut demonstrat, omnes terrae gentes per aeternum gratiae divinae decretum
ad beneficia per Christum s. Messiam in genus humanum collata vna cum
Iudaeis percipienda destinatas esse; Iudaeos non sibi solis jus aut nomen
populi dei vindicare posse, utpote quod et reliquis gentibus iam inde ab Abra-
hami tempore promissum fuerit; In veteri quidem Testamento solos Iudaeos
hoc titulo glorioso populi dei ornatos fuisse; At in novo Testamento vni-
quemque

X 3376845

QK
716

quemque terrae populum ejusdem nominis participem posse fieri, dummodo Messiam tanquam unicum generis humani redemptorem amplectatur; Quod cum Iudaeorum maxima pars non fecerit, ex infinito illorum, arenam maris multitudine sua superante, numero plurimos justissimo dei decreto, nomine populi dei indignos habitos, et ab immenso illo numero parvas modo reliquias per accuratam subtractionem, s. dedactionem separatas esse, quae propter Messiam, quem in terra manifestatum promte et libenter amplexae fuissent, cum aliis hominibus, redemptionem Christi pro sua agnoscentibus, salvae futurae essent. Quod ut Apostolus confirmet, ad vaticinium Eliae provocat; et verba ejus Graeca latine ita reddi posse existimo: *Etiamsi fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, tamen solae reliquiae servabuntur. Deus enim pro sua justitia rationem perficiens et in angustum redigens subtractionem in terra instituit.*

Ceterum de elegantia Graecae locutionis in verbis ex Alexandrina versione sumtis quaerere nemini facile in mentem veniet, siquidem in uniuersum auctor ejus, sensum scriptorum sacrorum ad verbum reddidisse contentas, de elegantia dictionis parum sollicitus videtur fuisse.

Transimus nunc ad id, quod huius Exercitationis scribendae occasionem nobis praebuit. Nimirum grata mente memoriam IO. CHRISTOPH. RICHTERI renouamus, qui singulari liberalitate permotus scholae huius civibus in Academiam abituris stipendio quodam subvenire voluit. Cuius beneficii hoc anno particeps factus est

IO. FRIDERICVS ESCHKIUS,

Freybergensis,

patre natus mercatore hujus vrbis clarissimo. Ipse juvenis, egregia indole praeditus, per annos septem et quod excurrit, scholam patriam frequentavit, et partim litterarum studio, partim elegantia morum ita se commendavit, ut eum ad altiores Musas transire parantem cum laude dimittamus. Hic praemissa oratione Latina demonstrabit, *vituperationem alterius esse rem ubique obviam, praedicationem vero utiliore.* Richterique laudes grata mente celebrabit, deinceps vero Carmine Teutonico Scholae valedicet. Discendentem juvenis aequo probus, modestus et litterarum studiosus,

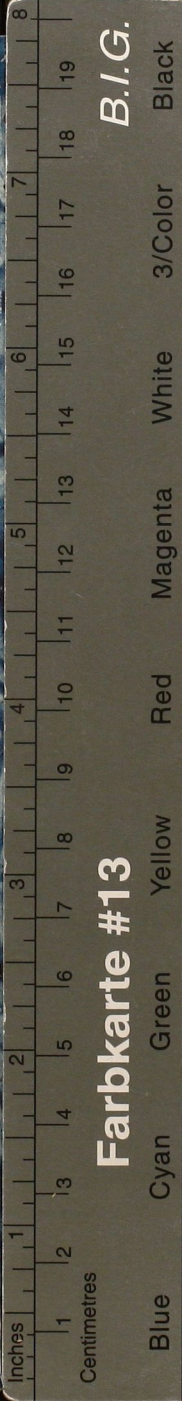
Carolus Fridericus Waltherus,

Saydensis,

carmine Teutonico nomine suo et commilitonum suorum bonis votis et omnibus prosequetur. Hos juvenes perorantes ut *Inspectores scholae Splendidissimi,* et reliqui *Musarum Patroni* frequentia sua ornare, et placidas aures illis praebere velint, vehementer etiam atque etiam rogamus, D. Freybergae a. d. VII. Kal. April. MDCCCLXXXIII.

716

II i
716

DE
RELIQVHS PER COMPVATIONEM
CONSTITVENDVM CVM RELIQVIS
BVS POPVLVM DEI IN NOVO TE-
CETERA GENTE SEPARATIS, AD
DVM LOCVM AD *Rom. IX, 27. 28.*

ERCITATIO,

QVA AD
RATIONEM
IANAE MEMORIAE

DICATAM
EVOLE AVDIENDAM
EROFFICIOSE INVITAT
TIAN. FRID. IVNGERVVS,
RECTOR.

FREYBERGAE,
PIS BARTHELIANIS.

